

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-161>

УДК 338.24

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ СЕКТОРОМ ЕКОНОМІКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

STATE REGULATION OF THE AGRO-INDUSTRIAL SECTOR OF THE ECONOMY AT THE REGIONAL LEVEL

Ткачук Віталій Валерійович

кандидат економічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-9632>

Лисак Володимир Юрійович

кандидат економічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8469-4166>

Tkachuk Vitalii, Lysak Volodimir

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

В процесі проведеного дослідження акцентовано увагу на принципах державного регулювання економічними процесами на регіональному рівні. У роботі розкрито сутність, значення та інструменти державного регулювання агропромислового комплексу. Обґрунтовано роль органів державної влади та місцевого самоврядування в забезпеченні ефективної реалізації регуляторної політики, розвитку інфраструктури, інновацій та екологічної стійкості регіонів. У межах дослідження здійснено аналіз сучасного стану агропромислового комплексу Хмельницької області, як прикладу регіональної моделі розвитку, визначено основні тенденції, проблеми та перспективи його трансформації в умовах децентралізації та євроінтеграційних процесів. Запропоновано напрями удосконалення державного регулювання з урахуванням специфіки регіонального розвитку, потенціалу територіальних громад та активізації регуляторної діяльності.

Ключові слова: державне регулювання, агропромисловий сектор економіки, регіональний рівень, територіальні громади, державна аграрна політика, реформування економіки, сталий розвиток агропромислового комплексу.

In the course of the conducted research, attention was focused on the principles of state regulation of economic processes at the regional level, with the agro-industrial complex taken as the basis of the study, as it is represented in all regions without exception. The agricultural sector is the key component of rural development, ensuring national food security, supporting socio-economic stability, and contributing to the increase in employment. The study reveals the essence, importance, and instruments of state regulation of the agro-industrial complex at the regional level, taking into account the principle of subsidiarity and the need for a differentiated approach to managerial decisions. The role of state authorities and local self-government bodies in ensuring the effective implementation of regulatory policy in the agricultural sector is substantiated, particularly in supporting small and medium agricultural producers, developing infrastructure, fostering innovation, and promoting environmental sustainability. The research provides an analysis of the current state of the agro-industrial complex of Khmelnytskyi region as an example of a regional development model of the AIC, identifies major trends, challenges, and prospects for its transformation under decentralization and European integration processes. Directions for improving state regulation are proposed, taking into account the specifics of regional development, the potential of territorial communities, and the need to enhance investment activity. The development of the agricultural sector is a key factor in the advancement of the region in which it is concentrated, which in turn provides hope for preserving rural areas, their infrastructure, and ensuring employment for the local population, resulting in social guarantees for residents. The results of the study can be used in the formation of regional programs to support the AIC, strategic planning, and improvement of state agrarian policy mechanisms. We focused our research on Khmelnytskyi region, which is an average-sized region with a strong and well-developed agricultural sector, and the experience and achievements of this region can be applied in other regions.

Keywords: state regulation, agro-industrial sector of the economy, regional level, territorial communities, state agrarian policy, economic reform, sustainable development of the agro-industrial complex.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку регіонів. Він формує значну частку валової доданої вартості, забезпечує робочі місця на сільських територіях, виступає базою для експорту та є основою продовольчої безпеки країни. Ефективне функціонування АПК значною мірою залежить від державної аграрної політики, яка на регіональному рівні набуває особливої важливості у зв'язку з різною забезпеченістю ресурсами та природно-кліматичними умовами.

У сучасних умовах стоїть завдання сформулювати дієву систему державного регулювання, яка здатна забезпечити стійкий розвиток аграрного сектору, підвищити ефективність виробництва, сприяти інноваціям та структурній модернізації АПК.

Агропромисловий комплекс України є стратегічною галуззю економіки, частка якої становить близько 10–14 % ВВП, що робить його одним із ключових секторів національного господарства. Регіональні особливості, зумовлені природно-кліматичними умовами, структурою землекористування та рівнем соціально-економічного розвитку територій, визначають необхідність адаптації загальнодержавної аграрної політики до потреб конкретних областей. Від ефективності державного регулювання на місцях залежить розвиток сільських територій, рівень зайнятості населення, продовольча безпека та експортний потенціал держави.

У сучасних умовах реформування економіки, інтеграції в європейський простір та підвищення ролі регіонального самоврядування внаслідок децентралізації перед державою стоїть завдання формування гнучкої, результативної та науково обґрунтованої системи впливу на аграрний сектор. Актуальність дослідження посилюється воєнними викликами, руйнуванням інфраструктури, зміною логістичних маршрутів, а також необхідністю забезпечення продовольчої стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання державного регулювання аграрного сектору економіки присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених: так скажімо Ю.О. Лупенко відмічає: від того, наскільки оперативно й ефективно вітчизняний аграрний сектор адаптується до нових умов господарювання, залежать його подальші перспективи зайняти гідне місце серед провідних виробників агропродовольчої продукції в світі. [7], В.Я. Месель-Веселяк сформував

стратегічні розвитку аграрного сектору економіки України [8], Є.С. Жураківський запропонував інструментарій та механізми забезпечення економічної безпеки аграрної галузі [4], Б.М. Криворук проаналізував вітчизняний та зарубіжний досвід державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції [5], але дана тематика потребує подальшого детального аналізу на це ми і сконцентрували своє дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми (постановка завдання). На сьогодні, сформовано ряд поглядів та думок щодо державного регулювання, які обґрунтовують доцільність того чи іншого стилю управлінської діяльності, формують його основні елементи аналізу. Нами синтезовано ряд економічних підходів які в комплексі показують основні елементи регулювання аграрним сектором економіки, як окремих регіонів так і галузі в цілому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз механізмів державного регулювання агропромисловим сектором на регіональному рівні та розроблення пропозицій щодо їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання АПК – це системна діяльність органів влади, спрямована на підтримку стабільного функціонування аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки, підвищення ефективності використання ресурсів та створення умов для інноваційного розвитку.

Його завданнями є:

- формування сприятливого інституційного середовища;
- забезпечення рівноправного доступу до ресурсів усіх економічних суб'єктів;
- захист внутрішнього ринку та підтримка експорту;
- стимулювання інвестиційної активності;
- вирівнювання розвитку сільських територій.

Відсутність розмежувань між такими поняттями як "державна аграрна політика", "державне управління", "державна підтримка", "державне регулювання" ускладнюють конкретизацію та узгоджену практичну реалізацію пропозицій та рекомендацій наукового співтовариства щодо удосконалення функціонування народного господарства країни. В наукових дослідженнях вище зазначені поняття використовують як синоніми [4].

Відповідно до іншого погляду на сутність досліджуваної категорії, аграрна політика держави є основою прийняття управлінських рішень на державному та місцевому рівні управління аграрним виробництвом. Ми поділяємо думку вчених, що аграрну політику можна подати у вигляді впорядкованої діяльності держави та сформованих нею громадських та правових інституцій, що формують економічні, соціальні, правові та культурні умови життя сільського населення [5].

Основні принципи регулювання АПК на погляд можна сконцентрувати в таких аспектах:

– Принцип субсидіарності є одним із ключових у сучасній системі державного управління агропромисловим комплексом, особливо на регіональному рівні. Він передбачає, що управлінські, фінансові та організаційні функції повинні здійснюватися на найближчому до населення рівні, який здатний ефективно їх виконувати. Тобто, держава втручається лише тоді, коли місцеві (громадські, муніципальні, регіональні) органи не можуть забезпечити необхідний рівень управління, підтримки або регулювання..

– Комплексність, що забезпечить регулювання виробництва, переробки, логістики, збуту та розвиток соціальної інфраструктури села. Нажаль дані принципи потребують особливої уваги оскільки знаходяться в початковому циклі розвитку.

– Сталий розвиток агропромислового комплексу передбачає збалансоване поєднання економічних, соціальних і екологічних пріоритетів у процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції з урахуванням інтересів як нинішнього, так і майбутніх поколінь. Такий розвиток забезпечує конкурентоспроможність аграрного сектору, раціональне використання природних ресурсів, підвищення рівня життя сільського населення та продовольчу безпеку держави.

– Прозорість і передбачуваність є фундаментальними принципами ефективної системи державного регулювання агропромислового комплексу (АПК), особливо в умовах децентралізації та переходу до моделі сталого розвитку. Ці принципи суттєво впливають на рівень довіри між аграрним бізнесом, державою та інвесторами, формують стабільні правила гри та сприяють залученню капіталу, інновацій та технологій у сільське господарство.

Одним із ключових чинників ефективності державного регулювання агропромислового

комплексу є наявність чітко сформульованих, прозорих і справедливих правил розподілу фінансової підтримки. Це дозволяє забезпечити рівний доступ суб'єктів аграрного виробництва до бюджетних ресурсів, підвищити інвестиційну привабливість сектору, мінімізувати корупційні ризики та забезпечити цільове використання коштів.

Територіальна диференціація дає змогу адаптувати інструменти державної політики до регіональних особливостей, враховуючи природно-кліматичні умови, рівень соціально-економічного розвитку, структуру земельних ресурсів та спеціалізацію сільськогосподарського виробництва. Це дозволяє підвищити ефективність аграрної політики, забезпечити справедливий розподіл ресурсів та оптимізувати регіональний розвиток.

Регіональні органи влади реалізують державні програми, координують діяльність аграрного бізнесу, забезпечують інформаційно-аналітичну підтримку фермерів.

Стратегічне планування в аграрному секторі є ключовим інструментом забезпечення сталого розвитку, ефективного використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Воно передбачає визначення довгострокових цілей, аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, прогнозування ринкових тенденцій і формування механізмів реалізації стратегій.

Основними елементами стратегічного планування є визначення пріоритетних напрямів виробництва, розвиток інноваційного потенціалу, оптимізація структури землекористування, підвищення продуктивності праці та впровадження сучасних технологій. Для регіонального рівня стратегічне планування включає розвиток кооперації, кластеризацію аграрного виробництва, створення агрологістичних центрів і стимулювання експорту.

Важливим аспектом є інтеграція стратегічного планування з політикою субсидіарності, що дозволяє передавати право прийняття рішень на місцевий рівень. Це сприяє врахуванню регіональних особливостей, поточних потреб та наявних ресурсів. У Хмельницькій області стратегічне планування має зосереджуватися на розвитку зернової, молочної та органічної продукції, враховуючи високу родючість ґрунтів, наявність водних ресурсів та логістичне розташування.

Ефективне стратегічне планування повинно базуватися на принципах прозорості,

інклюзивності, довгостроковості та наукової обґрунтованості. Впровадження механізмів публічного управління, цифровізації та моніторингу результатів відіграє ключову роль у забезпеченні успішної реалізації стратегічних аграрних програм.

Раціональне використання земельних ресурсів є ключовою умовою сталого функціонування агропромислового комплексу. Земля як основний засіб виробництва в сільському господарстві потребує ефективного моніторингу, охорони та регулювання з боку держави і місцевих органів влади. Контроль за станом земельних ресурсів включає оцінку родючості ґрунтів, рівня деградації, ерозійних процесів, забруднення та дотримання екологічних стандартів.

Система контролю має базуватися на використанні сучасних цифрових технологій: геоінформаційних систем (GIS), дистанційного зондування землі (ДЗЗ), супутникового моніторингу та агрохімічного аналізу ґрунтів. Це дозволяє забезпечити оперативне виявлення порушень, оцінити рівень ефективності землекористування та прогнозувати екологічні наслідки господарської діяльності.

На регіональному рівні, зокрема в Хмельницькій області, важливо впроваджувати механізми екологічного аудиту агропідприємств, розробку планів відновлення деградованих земель, підтримку органічного землеробства та агролісомеліорації. Важливим є також стимулювання підприємств до екологічно відповідального землекористування через систему податкових пільг, грантів та компенсацій.

Раціональне природокористування включає оптимізацію водоспоживання, впровадження ґрунтозахисних технологій, збереження біорізноманіття та запобігання забрудненню навколишнього середовища. Державний контроль у цій сфері має передбачати чіткі механізми моніторингу, систему екологічного контролю та відповідальність за порушення земельного законодавства. Сприяння інвестиціям у виробку та інфраструктуру.

Розвинена ринкова інфраструктура є важливою передумовою ефективного функціонування агропромислового комплексу на регіональному рівні. До її ключових компонентів належать аграрні ярмарки, логістичні хаби, транспортно-складські центри та елеваторні комплекси. Організація цих елементів дозволяє забезпечити належне зберігання продукції, її транспортування, формування товарних партій та реалізацію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Аграрні ярмарки виконують роль платформ прямого збуту сільськогосподарської продукції, сприяють розвитку малого та середнього агробізнесу, кооперації між виробниками та переробними підприємствами. Вони забезпечують формування справедливої ринкової ціни, підвищення доступності продукції для населення та стимулюють соціально-економічний розвиток сільських територій.

Логістичні хаби та агрологістичні центри є ключовою складовою сучасної інфраструктури. Вони забезпечують консолідацію транспортних потоків, формування експортних партій продукції, оптимізацію маршрутів перевезень, зниження витрат на логістику. У Хмельницькій області створення логістичних хабів є доцільним у містах Хмельницький, Кам'янець-Подільський та Старокостянтинів, враховуючи їхнє транспортне розташування, виробничий потенціал та доступ до міжнародних шляхів.

Елеватори та сучасні складські комплекси забезпечують зберігання зернових, олійних та інших культур із дотриманням вимог до якості, температурного режиму та вологості. Вони дозволяють уникнути втрат урожаю, регулювати пропозицію на ринку та здійснювати продаж продукції у вигідні періоди. Розвиток мережі елеваторів створює умови для формування регіональних зернових кластерів, залучення інвестицій та інтеграції в міжнародні аграрні логістичні ланцюги.

Важливою складовою є цифровізація ринкової інфраструктури, включаючи електронні торговельні платформи, моніторинг цін, онлайн-контракти та систему відстеження продукції. Це підвищує конкурентоспроможність аграрних виробників, сприяє прозорості ринку та розвитку експортного потенціалу.

Бюджетні дотації є одним із найважливіших механізмів державного регулювання агропромислового комплексу. Вони спрямовані на компенсацію витрат виробників, стимулювання розвитку пріоритетних галузей сільського господарства та забезпечення стабільності аграрного ринку. Дотації дозволяють підвищити конкурентоспроможність аграрної продукції, покращити матеріально-технічне забезпечення виробників та забезпечити розвиток сільських територій.

Основними видами бюджетних дотацій в агропромисловому комплексі є: дотації на тваринництво, рослинництво, органічне виробництво, страхування врожаю, модернізацію техніки та впровадження інноваційних технологій. Особлива увага приділяється

підтримці малих фермерських господарств, кооперативів та підприємств, які займаються переробкою аграрної продукції.

У Хмельницькій області система дотацій має враховувати регіональну спеціалізацію – молочне та м'ясне тваринництво, вирощування зернових і технічних культур, розвиток органічного землеробства. Важливим є впровадження механізмів цільового фінансування, які забезпечують прозорість розподілу коштів, можливість контролю та оцінки ефективності використання дотацій.

З метою підвищення ефективності бюджетних дотацій пропонується застосовувати диференційований підхід, що передбачає: врахування природно-кліматичних умов, рівня розвитку інфраструктури, потенціалу виробництва, соціальної значущості підприємства та екологічної відповідальності його діяльності. Крім того, необхідно забезпечити доступ малих фермерів до фінансової підтримки шляхом спрощення процедур, запровадження цифрових платформ для подачі заявок та моніторингу результатів.

Важливою умовою успішної реалізації механізму бюджетних дотацій є розвиток партнерства між державою, місцевими органами влади, аграрними асоціаціями та громадськими організаціями. Таке партнерство сприяє формуванню справедливих умов конкуренції, запобігає нецільовому використанню коштів на підтримку тваринництва, садівництва, органічного виробництва, кооперативів.

Компенсація кредитних ставок – це форма державної підтримки, що дозволяє сільськогосподарським підприємствам здешевити кредитні ресурси, підвищити інвестиційну активність та модернізувати виробництво. Вона передбачає покриття частини або повної ставки банківського кредиту державою.

Податкові стимули – це комплекс заходів держави, спрямованих на зменшення податкового навантаження для аграрних підприємств та створення сприятливих умов для розвитку виробництва, модернізації, інновацій та підвищення конкурентоспроможності продукції. Вони є важливим елементом фінансової політики на регіональному та національному рівнях.

Розвиток інфраструктурних механізмів лежить також на відповідальності регіональної влади, що є державним елементом здійснення влади, передусім це питання розвитку доріг та підтримка їх в належному стані для функціонування, розвиток інфраструктури що забезпечать функціонування ринкових

систем. Сприяння розвитку та впровадження інноваційно-технологічних механізмів, що включає в себе цифровізація аграрного виробництва (GPS-моніторинг, точне землеробство), аграрні інноваційні хаби, поширення наукових розробок через дорадчі служби, стимулювання інвестицій у біотехнології, селекцію, екологічне виробництво.

Одна з ключових проблем аграрного сектору економіки це передусім соціально та кадрова проблеми, оскільки занепад сільських територій та трудова міграція, це негатив який викликаний багатьма факторами і вирішується лише шляхом подолання ключових негативних елементів і саме державне регулювання в цьому напрямку дасть потрібний результат, що в свою чергу забезпечить розвиток регіональних економічних процесів. В цьому контексті можна розглянути і нестачу кваліфікованих кадрів у фермерських господарствах та низький рівень цифрової грамотності в сільській місцевості.

Держава здійснює певні механізми розвитку по підтримці людського капіталу, формуються програми підготовки аграрних спеціалістів, здійснюється певні кроки що до державного стимулювання працевлаштування молоді у сільській місцевості та розвиток освітньо-дорадчих служб, але це вирішення ситуаційних проблем та галузь потребує комплексного вирішення що підсилу лише державним інституціям.

Державне регулювання агропромисловим сектором на регіональному рівні є ключовою умовою сталого розвитку аграрної сфери України. Ефективність агрополітики залежить від рівня взаємодії держави, місцевого самоврядування, фермерських господарств та інноваційних структур.

Висновки. Запропоновані рекомендації сприяють посиленню стратегічного планування, розвитку кооперації, модернізації інфраструктури, цифровізації та підвищенню якості людського капіталу. У сукупності ці напрями формують підґрунтя для довгострокової конкурентоспроможності агропромислового комплексу України, зміцнення продовольчої безпеки та підвищення стійкості регіональної економіки до зовнішніх викликів.

Водночас важливо наголосити, що розвиток аграрного сектору є основою для економічного зростання регіонів, у яких зосереджені ключові виробничі потужності. Взаємозв'язок між розвитком АПК та регіональним розвитком виступає важливою умовою збереження та подальшого відродження українського села.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григоренко Я.О. Особливості державного регулювання аграрного сектору в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 100–105.
2. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. *Економіка України*. 2012. № 11. С. 4–22. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk> (дата звернення: 26.11.2025)
3. Державна підтримка фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі: правові аспекти: монографія / О.В. Гафурова, С.І. Сиволицька. Київ : Компринт, 2017. 335 с.
4. Жураківський Є.С. Концепція, інструментарій та механізми забезпечення економічної безпеки аграрної галузі. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 68–72.
5. Криворук Б.М. Державна підтримка виробництв ва сільськогосподарської продукції та продовольства: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 101–104.
6. Лебьодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів гос подарювання малого бізнесу. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 183–194.
7. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 2. С. 30–34.
8. Месель-Веселяк В.Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–47.
9. Сутінки агрохолдингов: як війна змінить сільське господарство України. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-z>. (дата звернення: 25.11.2025)
10. Шульга О.А. Екологічні проблеми аграрного сектору України у контексті реалізації екологічної політики держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. № 3. С. 213–216.

REFERENCES:

1. Hryhorenko Ya.O. (2016), Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho sektoru v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Features of state regulation of the agricultural sector in the context of ensuring the economic security of the state]. *Ekonomika APK – Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 100–105. (in Ukrainian).
2. Geets V. (2012) Pro yednist i superechnosti u rozvytku suspilstva, derzhavy ta ekonomiky [About unity and contradictions in the development of society, state and economy]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*. No. 11. P. 4–22. Access mode: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk> (accessed November 26, 2025) (in Ukrainian).
3. Hafurova, O.V. and Syvolots'ka, S.I. (2017), Derzhavna pidtrymka fermers'kykh hospodarstv v Ukraini ta Yevropejs'komu Soiuzi: pravovi aspekty [State support of farms in Ukraine and the European Union: legal aspects], Komprynt, Kyiv (in Ukrainian).
4. Zhurakiv's'kyj Ye. S. (2016), Kontseptsija, instrumentarii ta mekhanizmy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky ahrarnoi haluzi [The concept, tools and mechanisms for ensuring the economic security of the agricultural sector]. *Ahrosvit*, vol. 6, pp. 68–72. (in Ukrainian).
5. Kryvoruk, B.M. (2016), Derzhavna pidtrymka vyrobnytstv ta silskohospodarskoi produktsii ta prodovolstva: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [State support for agricultural production and food: foreign experience and domestic realities]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 101–104. (in Ukrainian).
6. Leb'odkin, K.S. (2016), Derzhavna pidtrymka sub"iektiv hospodariuvannia maloho biznesu [State support for small businesses]. *Ekonomichna teoriia ta pravo*, vol. 2, pp. 183–194. (in Ukrainian).
7. Lupenko Yu. O. (2015) Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: prohnozy ta perspektyvy [Development of the agricultural sector of Ukraine's economy: predictions and prospects]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Ekonomika»*, vol. 2 (4) part 2, pp. 30–34. (in Ukrainian).
8. Mesel'-Veseliak V.Ya. (2016), Stratehichni napriamy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Strategic directions of development of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 6. pp. 37–47. (in Ukrainian).
9. Sutinky ahrokhodyniv: yak viina zminyt silske hospodarstvo Ukrainy [Twilight of agriholdings: how the war will change Ukrainian agriculture]. Available at: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-z>. (accessed November 25, 2025) (in Ukrainian).
10. Shul'ha O.A. (2014), Ekolohichni problemy ahrarnoho sektoru Ukrainy u konteksti realizatsii ekolohichnoi polityky derzhavy [Environmental problems of the agricultural sector of Ukraine in the context of the implementation of environmental policy of the state]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 3. pp. 213–216. (in Ukrainian).